

Prawo cyklicznych fluktuacji kultury

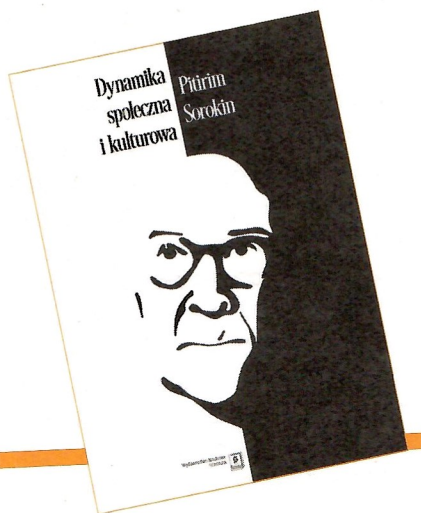
Henryk Domański

Jest wiele hipotez dotyczących kształtowania się procesów społecznych z perspektywy historii ludzkości. Twórcą teorii o powtarzalności cykliów dziejowych, jest Pitirim Sorokin, zaliczany do twórców socjologii. Jego kariera naukowa zaczyna się w latach dwudziestych ubiegłego stulecia, po przyjeździe do Stanów Zjednoczonych i podjęciu pracy na Uniwersytecie Harvarda.

Do najczęściej cytowanych prac Sorokina należy książka *Ruchliwość społeczna* z 1927 roku, ale największym jego osiągnięciem jest czterotomowe dzieło *Dynamika społeczna i kulturowa*, opublikowane w latach 1937–1941. Autor podejmuje w nim próbę odpowiedzi na kluczowe pytania dotyczące zmiany społecznej – czy zjawiska podlegają określonym prawidłowościom w sensie tendencji do wzrostu, załamania i zwrotów. Była to kontynuacja rozważań o fazach rozwoju struktur społecznych, prowadzonych przez takich badaczy jak Durkheim czy Weber. Wkładem rosyjskiego socjologa było ujęcie tego tematu z perspektywy procesów cyklicznych, ale zróżnicowanych, a także przeprowadzenie analizy na podstawie materiału empirycznego. Dane obejmowały tak długi przedział czasu, jak było to wtedy możliwe, od 600 roku p.n.e. do początków XX wieku.

Przedmiotem analiz Sorokina są różne dziedziny kultury, których natężenie rozwoju dało się „zmierzyć”: dzieła sztuki, takie jak rzeźby, malarstwo, utwory muzyczne, ale również systemy prawne, religie, wynalazki, wojny, rewolucje i zaburzenia wewnętrzne. Proponowana przez niego typologia zmian w czasie obejmuje trzy stadia rozwoju: kulturę „ideacyjną”, fazę „odczuć”, i stadium „idealistyczne”, które jest mieszaniną dwóch pierwszych i stanem pośredniczącym. Pod względem nazewnictwa jest to chyba najbardziej enigmatyczna klasyfikacja etapów rozwoju ludzkości, jaką w socjologii stworzono. Opisana jest bardziej abstrakcyjnym językiem niż podział na społeczeństwa mechaniczne i organiczne, którego autorem jest Durkheim, czy przechodzenie od systemów opartych na panowaniu tradycyjnym do panowania racjonalnego, utożsamianego ze społeczeństwem kapitalistycznym, autorstwa Maxa Webera. Typologia ta staje się łatwiejsza do zrozumienia, gdy Sorokin przechodzi do ilustracji, sięgając do danych. Przykłady dotyczą głównie społeczeństw starożytnych – Grecji, Babilonu i Rzymu – chociaż nie będąc historykiem sztuki, trudno jest uchwycić różnice między fazą ideacji i odczuć. W celu lepszego uzasadnienia badacz wspiera swe argumenty wynikami analiz. Żaden z jego poprzedników nie zamieścił tak dużo tabel z danymi.

Najciekawsze są rozdziały poświęcone analizie procesów rozwoju. Procesy te dzielą się na powtarzalne i niepowtarzalne. Te drugie zmierzają w określonym kierunku, przybierając czasami postać liniową. Przykładem mogą być tendencje do wzrostu populacji lub poziomu wykształcenia, chociaż oczywiście możliwe są w nich pewne załamania i zwroty. Dla uwydatnienia złożoności tych zjawisk Sorokin dekomponuje je, wyróżniając różne formy powtarzalności i niepowtarzalności: te, które dotyczą całych zbiorowości lub konkretnych jednostek, te występujące tylko raz na przestrzeni dziejów i powtarzające się stale – albo też zachodzące w ramach określonych kategorii i na określonym terytorium. Przegląd różnych ścieżek rozwoju jest wstępem do polemiki ze zwolennikami tezy o linearnym przebiegu procesów społecznych – obejmuje to m.in. krytykę różnych odmian ewolucjonizmu i teorii marksowskiej. Opowiadając się po stronie powtarzalności, autor wyróżnia procesy, które mogą mieć charakter oscylacyjny, spiralny rozgałęziający oraz cykliczny.

Pitirim Sorokin
Dynamika społeczna i kulturowa
Studium zmian w najwyższych systemach sztuki, prawdy, prawa i relacji społecznych
przeł. z ang. Paweł Tomanek
Warszawa: Wydaw. Naukowe Scholar, 2024
797 S.; 24 CM